

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ЯЦІВ ОКСАНА ІГОРІВНА

УДК 37(091)(477)(092)"1894/1966"(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ШЛЕМКЕВИЧА (1894–1966 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дрогобич – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
Карпенко Оresta Євгенівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
кафедра загальної педагогіки
та дошкільної освіти, доцент.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Квас Олена Валеріївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
кафедра загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи, завідувач;

кандидат педагогічних наук, доцент
Стинська Вікторія Володимирівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
кафедра педагогіки імені Б. Ступарика, доцент.

Захист дисертації відбудеться 21 травня 2019 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://dspu.edu.ua/science/spec-rady/general-pedagogics/disertations/> та у бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2.

Автореферат розіслано 19 квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Т. І. Пантюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реалізація завдань вітчизняної освіти передбачає формування у дітей та молоді високодуховного світогляду, національної свідомості, патріотизму, зумовлює ґрунтовну світоглядну підготовку підростаючого покоління до життєдіяльності, що відповідає запитам практики і спонукає до пошуку ціннісних орієнтирів, творчого підходу до використання різноманітних чинників розвитку духовних сил людини, відчуття відповідальності за власні вчинки. У розв'язанні життєвих проблем людини педагогічна наука посиляється на мудрість народу, надбання поколінь науковців, використовує нагромаджений досвід і сучасну практику організації освітнього процесу, уявлення про тенденції та перспективи розвитку української освіти задля формування свідомого представника національної культури, патріота держави.

Важливим завданням сьогодення є аналіз багатого історико-педагогічного досвіду формування особистості, неупинного пошуку українського виховного ідеалу у різні історичні періоди (в умовах відсутності державності й обмежень свобод особистості). Визначення духовних і національних орієнтирів розвитку українського суспільства потребує нового педагогічного погляду, який спирається на досвід виховання українського народу, етнопедагогічні й етнопсихологічні засади, та обґрунтування педагогічного інструментарію його реалізації в умовах сьогодення.

Історико-педагогічні дослідження дають змогу системно підійти до аналізу персоналій, доповнити історико-педагогічну науку і теорію виховання новими філософським підґрунтям, методологічними підходами, педагогічними ідеями. У цьому контексті глибиною поглядів і різнобічністю діяльності у вітчизняному культурному та педагогічному просторі вирізняється постать Миколи Шлемкевича (1894–1966) – українського науковця, філософа, педагога, публіциста, редактора, громадського діяча. Його творчий доробок є вагомим внеском у розвиток філософії освіти та педагогічної антропології, спрямованих на розкриття еволюції становлення особистості, формування й удосконалення людини в системі виховання, навчання та розвитку.

Аналіз наукової літератури показує, що історіографія дослідження творчої спадщини М. Шлемкевича – різновекторна й багатогранна. Так, наприклад, науковці С. Грабовський і В. Храмова вдало витлумачують світоглядні ідеї вченого щодо рис української ментальності; О. Онацький аналізує його фундаментальні погляди на українську емоційність; О. Кульчицький – на світовідчуття українців; С. Білокінь, В. Дорошенко – на красу і глибину української душі; Б. Цимбалістий – на специфіку традиційного родинного життя. В. Артюх здійснив спробу екзистенціальної інтерпретації світоглядних ідей вченого. П. Берко та М. Дзера розкрили його світоглядні позиції крізь призму антропологічної установки.

Однак попри наявні напрацювання педагогічні ідеї та культурно-освітня діяльність М. Шлемкевича не була предметом окремого дослідження. Доцільність дослідження також підтверджують виявлені суперечності між:

– об’єктивною потребою української спільноти ефективно розв’язувати проблеми виховання підростаючого покоління та недостатністю осмислення історичного розвитку виховного ідеалу, що перешкоджає виробленню науково обґрунтованих стратегій виховання;

– задекларованими гуманістичними й національними цінностями та відсутністю механізмів їх прищеплення в освітніх і позашкільних інституціях України, здатних допомогти сучасному поколінню українців здолати економічну й духовну кризу;

– визнаною важливістю формування світогляду молодшої людини і внутрішнім дисбалансом між його окремими компонентами.

Отже, актуальність означеної проблеми та її недостатнє вивчення, а також необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Педагогічні ідеї та культурно-просвітницька діяльність Миколи Шлемкевича (1894–1966 рр.)»**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складова комплексної наукової проблеми «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233). Тема дисертації затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 19 квітня 2016 р.).

Мета дослідження – концептуальний виклад педагогічних ідей та розкриття основних напрямів культурно-просвітницької діяльності Миколи Шлемкевича.

Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань:

1) проаналізувати стан дослідженості проблеми у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі;

2) визначити соціокультурні чинники формування світогляду, пріоритети культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича на тлі суспільно-політичного життя Галичини і діяльності української діаспори та виокремити етапи розвитку його педагогічних ідей;

3) висвітлити сутність педагогічної антропології і виховного ідеалу у творчому доробку М. Шлемкевича, її роль у формуванні національної свідомості українців;

4) розкрити етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру української дитини, практичні засади розвитку духовної сфери українців у спадщині М. Шлемкевича;

5) окреслити можливості творчого використання науково-педагогічного доробку М. Шлемкевича для сучасного освітнього простору України.

Об’єкт дослідження – наукова та культурно-просвітницька діяльність українських учених ХХ ст. у контексті розвитку вітчизняної педагогіки та світового історико-педагогічного процесу.

Предмет дослідження – педагогічний потенціал творчої спадщини Миколи Шлемкевича (1894–1966 рр.).

Методологічну основу дослідження становлять теорія наукового пізнання, світоглядні й загальнонаукові положення, що ґрунтуються на філософії освіти, виховання й розвитку, діалектичній єдності, взаємозв'язку і взаємозумовленості історичних подій, процесів та явищ. Основною методологічною засадою є системний підхід до вивчення педагогічних ідей та культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича, котрий передбачає два рівні дослідження: на першому – виявлення педагогічних ідей, змісту, основних напрямів культурно-просвітницької діяльності; на другому – визначення місця, ролі та значення його творчої спадщини в історії педагогічної думки, зокрема й української. Використання системного підходу в дослідженні вимагає дотримання принципу цілісності, згідно з яким творчий доробок діячів української діаспори є невід'ємною складовою української педагогіки, відповідає гуманістичним тенденціям її розвитку у контексті світової педагогічної спадщини.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення задекларованої мети використано такі **методи**: 1) *порівняльно-історичний аналіз* – для розкриття педагогічних ідей М. Шлемкевича на тлі суспільно-політичного життя довоєнної Галичини та в умовах української діаспори; 2) *біографічний* – для вивчення життєвого і творчого шляху вченого у тогочасних реаліях; 3) *феноменологічний* – для розкриття значення суб'єктивного досвіду як основного мірила сутності людської особистості; 4) *герменевтичний* – для коментування, пояснення життєпису та педагогічних ідей персоналії крізь призму історико-культурної традиції; 5) *синергетичний* – для аргументування педагогічних ідей вченого засобами нелінійних зв'язків між теоріями та концепціями; 6) *парадигмальний* – для розкриття освітньо-виховного потенціалу творчої спадщини М. Шлемкевича з позицій педагогічної науки, її внутрішньої динаміки.

Теоретичну основу дослідження становлять положення:

– філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Євдокимов, В. Кремень, В. Лутай, М. Михальченко, С. Ніколаєнко, Є. Сверстюк, Н. Скотна, В. Скотний та ін.);

– про парадигмальні напрями розвитку науки й освіти, що передають уявлення про особистість та її відносини з навколишнім світом (Б. Ананьєв, М. Бердяєв, І. Бех, В. Бодак, В. Возняк, С. Возняк, Б. Карагодін, В. Лімонченко, О. Савченко, М. Савчин та ін.);

– про закономірності індивідуального розвитку людини впродовж життя, котрі заклали підґрунтя для організації гуманного та демократичного освітнього процесу (К. Абульханова-Славська, Б. Бім-Бад, Г. Ващенко, Л. Виготський, Д. Дьюї, Г. Кершенштайнер, О. Киричук, Г. Костюк, В. Краєвський, М. Монтессорі, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.);

– про залежність мети, завдань і змісту української освіти від історичних, економічних і соціальних умов розвитку суспільства (О. Адаменко, В. Беляєв, Г. Білавич, А. Вихрущ, Т. Завгородня, С. Золотухіна, О. Квас, В. Кемінь, О. Кобрій, О. Невмержицька, М. Пантук, Т. Пантук, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін.);

– історії розвитку української педагогічної думки в діаспорі (В. Абліцов, Р. Василенко, А. Горохович, О. Любар, А. Онкович, І. Руснак, Г. Сало, С. Сірополко, І. Стражнікова, Б. Ступарик, Т. Усатенко, І. Хлистун та ін.).

Джерельна база дослідження. У процесі історико-педагогічного пошуку основою дослідження стали сучасні концепції розвитку педагогічної освіти та національного виховання; опубліковані твори і рукописи М. Шлемкевича, педагогічні та літературно-публіцистичні праці, підручники, рецензії, листи; спогади його сучасників і послідовників; публікації дослідників його життя і творчої спадщини; наукові статті та монографії; історико-педагогічна література і преса зазначеного періоду; праці сучасних педагогів, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (м. Київ), Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського, бібліотек Львівського, Прикарпатського і Тернопільського національних та Дрогобицького державного педагогічного університетів. Використано архівні матеріали фондів Центрального державного історичного архіву у Львові (ЦДА у Львові) – 179 (Кураторія Львівського шкільного округу), 309 (Наукове товариство імені Т. Шевченка), 406 (Редакція газети «Нова зоря»), 771 (Левицький В. – голова НТШ), відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника – 232 (Є. Пеленський). У процесі дослідження опрацьовано періодичні видання, які редагував і видавав М. Шлемкевич («Листи до Приятелів», «Перемога», «Українські вісти», «Наші дні» та ін.).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

– *уперше* систематизовано педагогічні ідеї М. Шлемкевича у галузі історії педагогіки, теорії та методики виховання, філософії освіти (людина як предмет виховання, орієнтири становлення світогляду молоді, етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру української дитини, практичні аспекти розвитку духовної сфери українців); на основі науково обґрунтованих критеріїв (активна громадянська позиція, еволюція ідей щодо важливості педагогічної антропології, пошук шляхів формування світоглядних орієнтирів людини); *виокремлено* три етапи розвитку його педагогічних ідей: *перший* (1919–1929) – теоретичного обґрунтування педагогічної антропології; *другий* (1929–1945) – узагальнення проблеми українського виховного ідеалу; *третій* (1945–1966) – трансформації змістового наповнення виховання характеру української дитини та етнокультурної самобутності українців; *визначено* чинники формування світогляду М. Шлемкевича як педагогічної персоналії на тлі суспільно-політичного життя Галичини й української діаспори (родинне середовище, соціокультурні умови, соціальне оточення); *з'ясовано* практичні засади розвитку духовної сфери української молоді (орієнтація на гуманізацію свідомості людини, розвиток етнокультурної самобутності, працю, глибина віри в ідеали, власний досвід формування ціннісних орієнтацій та врахування запитів практик, моральні стосунки, високодуховна атмосфера життєдіяльності тощо); *висвітлено* пріоритети культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича (моральні та національні цінності, патріотизм, родина, соціалізація людини, етнокультурна самобутність українців в умовах діаспори) та їх роль у формуванні національної свідомості

українців; *окреслено* актуальність і перспективи творчого використання педагогічних ідей М. Шлемкевича для сучасного освітнього простору України;

– *уточнено* сутність дефініцій «життєва спрямованість світогляду», «світоглядна підготовка до життєдіяльності» та *доповнено* педагогічну теорію уявленнями про еволюцію світогляду людини впродовж життя;

– *подальшого розвитку* набули положення про структурування історико-педагогічного дослідження, актуалізацію творчої спадщини М. Шлемкевича та їхнє значення для сучасної історії педагогіки, теорії виховання.

До наукового обігу введено маловідомі джерела, зокрема, статті та листи М. Шлемкевича, що дає можливість розширити історико-педагогічні розвідки про його біографічні дані та науково-педагогічну спадщину.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що основні положення та теоретичні висновки впроваджено у практику підготовки майбутніх учителів під час читання навчальних дисциплін «Історіографія освітніх процесів», «Педагогіка», «Порівняльна педагогіка», «Методологія і методи науково-педагогічних досліджень». Дисертантом підготовлено й апробовано посібник для вчителів «Микола Шлемкевич про етнопедагогічні засади формування особистості».

Матеріали і результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися з метою оновлення змісту таких навчальних дисциплін: «Історія та загальні основи педагогіки», «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Актуальні проблеми освіти», при розробці спецкурсів для студентів педагогічних закладів вищої освіти; вчителями у роботі з учнями на уроках і в позакласній виховній діяльності.

Упровадження результатів дослідження. Основні результати дисертації впроваджено в освітній процес ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського» (3244/30/3 від 17.12.2018 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 01-15/03/2027 від 28.11.2018 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1552-33/03 від 28.11.2018 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1588 від 20.11.2018 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 01-23/610 від 27.11.2018 р.), ЗОШ I–III ступенів № 1 та № 2 м. Дрогобич, Дрогобицької гімназії імені Б. Лепкого (довідка № 06-31/226 від 30.11.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднювалися на методичних семінарах, звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Теоретичні положення досліджуваної проблеми доповідалися на науково-практичних конференціях і семінарах різного рангу:

– *міжнародних*: «Молодіжна політика: проблеми і перспективи» (Дрогобич, 2008), «Етнос. Культура. Нація» (Дрогобич, 2008), «Модернізація педагогічної освіти як основа інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя початкових класів» (Дрогобич, 2009), «Виховання в контексті

цивілізаційних процесів» (Дрогобич, 2017), «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (Дрогобич, 2017), «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (Умань, 2018), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачеве, 2018), «Сучасний освітній простір: трансформація національних моделей в умовах інтеграції» (Лейпциг – Одеса, 2018), «Perspectives of science and education» (Київ – Карлові Вари, 2018), «Сучасний рух науки» (Дніпро, 2018);

– *всеукраїнських*: «Проблема особистісно орієнтованого навчання учнів початкових класів в умовах модернізації загальноосвітньої середньої школи» (Дрогобич, 2004), «Етнос. Культура. Нація» (Дрогобич, 2006), «Проблеми дитинства у контексті сучасної педагогіки» (Дрогобич, 2018), «Педагогіка партнерства та її реалізація у сучасній школі» (Умань, 2018), «Педагогіка Василя Сухомлинського: від традицій до інновацій» (Дрогобич, 2018);

– *регіональних*: «Ставропігійські філософські студії» (Львів, 2008), «Психолого-педагогічні аспекти виховання особистості в системі неперервної освіти» (Дрогобич, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені у 21 публікації, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях, 3 – у закордонних виданнях, 9 – апробаційного характеру, 3 праці, які додатково відображають наукові результати дослідження, 1 посібник для вчителів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (343 позиції), 6 рисунків, 6 додатків. Обсяг дисертації – 250 сторінок, із них 170 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність теми дослідження; вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; подано джерельну базу; розкрито теоретико-методологічні засади, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їх апробацію і впровадження; відображено структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У *першому розділі* – **«Педагогічні ідеї і культурно-просвітницька діяльність Миколи Шлемкевича як педагогічна проблема»** – з'ясовано ступінь дослідженості проблеми у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, висвітлено чинники формування світогляду та культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича на тлі суспільно-політичного життя Галичини й еміграції, його внесок у розбудову громадських організацій, їх вплив на формування національної свідомості українців.

Історіографічний огляд свідчить, що творча спадщина М. Шлемкевича, як і багатьох інших представників української науки, тривалий час не досліджувалася, залишалася невідомою. Опрацювання значного масиву джерельної бази, яка висвітлює різноманітні сторони життя і діяльності дослідника та найповніше розкриває педагогічні ідеї його творчого доробку, свідчить, що найбільший

вплив на формування його світогляду мали видатні українські діячі-просвітники – М. Грушевський, І. Крип'якевич, І. Франко, Т. Шевченко, А. Шептицький та ін. Значущими для М. Шлемкевича стали ідеї українських (Г. Ващенко, Е. Жарського, С. Русової, Г. Сковороди, К. Ушинського та ін.) та зарубіжних (Д. Дьюї, Г. Кершенштайнера, М. Монтесорі, Р. Штайнера та ін.) педагогів. Політичні переконання М. Шлемкевича ґартувалися в умовах визвольних змагань українського народу за самостійність, суверенітет, становлення державності.

З'ясовано, що на формування світогляду М. Шлемкевича впливали родинне середовище, соціальне оточення, модернізація суспільства, національний рух у Галичині та Наддніпрянській Україні, проведення соціальних реформ, формування національного змісту освіти і виховання, українська виховна традиція, а також активна громадсько-просвітницька діяльність учених і педагогів. Світогляд М. Шлемкевича формували зміст навчання у Львівській гімназії, Віденському університеті (1912–1914, 1923–1926), який з перервами (через вивезення до Сибіру) закінчив у 1926 р., громадська діяльність (секретар «Робітничої газети» в Києві – 1917–1919), а також ідеї класика європейської філософії Е. Гуссерля.

Проаналізовано джерела формування світогляду М. Шлемкевича – філософію і публіцистику, історію, культуру, мистецтво, релігію, мораль. На основі науково обґрунтованих критеріїв виокремлено три етапи розвитку педагогічних ідей М. Шлемкевича:

Перший (1919–1929) – етап теоретичного обґрунтування педагогічної антропології. М. Шлемкевич розпочав педагогічну діяльність у сільських школах на Черкащині. У 1926 р. захистив докторську дисертацію у Віденському університеті на тему «Сутність філософії». У 1928–1929 рр. навчався у Паризькому університеті Сорбонна. Ці події стали вагомим підґрунтям формування поглядів на людину як предмет виховання, визначення механізмів впливу на становлення її свідомості. М. Шлемкевич обґрунтовує позицію, що філософія допомагає виконувати завдання творення світогляду, «обіймає пізнання світу, ідеал», і народження філософії у кожному індивіді (з індивідів складається суспільство) зумовлюється налагодженням тісного зв'язку між «чуттєвим досвідом цінностей» та «здійсненням цілей життя». Відтак дослідник оперує поняттями першооснови безумовної цінності найвищого добра. До наукового обігу вводить терміни «життєва спрямованість світогляду», «світоглядна підготовка до життєдіяльності», послуговується дефініціями «виховання», «виведення», «соціальний контакт», «розвиток» та ін., сутність і зміст яких розкрито в дисертації.

Другий (1929–1945) – етап узагальнення проблеми українського виховного ідеалу. Активна участь у житті суспільства (член політичної організації «Фронт Національної Єдності», редактор журналу «Перемога», член редколегії «Українських вістей» та ін.) задля державотворення та національного відродження остаточно сформувала життєві орієнтири та світоглядні позиції М. Шлемкевича, що дало змогу теоретично обґрунтувати сутність українського виховного ідеалу та шляхи його досягнення.

Третій (1945–1966) – етап трансформації змістового наповнення виховання характеру української дитини та етнокультурної самобутності українців. У 1949 р. М. Шлемкевич переїхав з родиною до США (Нью-Джерсі), де брав

активну участь у політичному житті як співзасновник Союзу українських національних демократів (з 1950 – головний ідеолог цієї організації), засновник журналу «Листи до Приятелів» (упродовж 1953–1966 – головний редактор) та видавництва «Ключі» (1956), в якому друкує власні твори. У контексті пошуку українськими педагогами (М. Ваврисевичем, П. Воробйовським, І. Гончаренком, В. Мацьківим, В. Стецюком та ін.) ефективних засобів забезпечення освітньо-виховного процесу, М. Шлемкевич обґрунтував його методологічне підґрунтя. Завдання українського виховання вбачав у формуванні передовсім моральних і національних цінностей, трансформував й остаточно узагальнив власні уявлення щодо його змісту, шляхів і способів реалізації. Певна незавершеність цієї роботи спричинена смертю вченого (14.02.1966 р. у м. Пасейк, США).

Періодизація життєтворчості допомогла ґрунтовніше розкрити напрями публіцистичної та культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича. Аналіз публіцистичних творів дає підставу стверджувати, що більшість з них він друкував, використовуючи псевдоніми та криптоніми (М. Іванейко, С. Вільшина, Р. Срібний, МШ).

Широка ерудиція, висока культура спілкування, порядність, енциклопедичні знання з мовознавства сприяли активній культурно-просвітницькій і публіцистичній діяльності М. Шлемкевича. На основі аналізу джерельної бази дослідження встановлено, що він завжди позиціонував себе як відданий борець за українську національну ідею, рідну мову, історію, культуру. Його органічною потребою стала участь в українських громадських організаціях і товариствах, що мали яскраву національну спрямованість, а змістом цієї діяльності було усвідомлення необхідності просвіти та популяризація національних традицій.

Доведено значний внесок М. Шлемкевича у поширення української ідеї, піднесення духу українського народу, утвердження державотворчих процесів. Він – один із організаторів культурно-просвітницьких рухів (за правду, соборність і єдність церков тощо). Чільне місце в біографічній канві М. Шлемкевича посідає також журналістська і видавнича діяльність: головний редактор та активний дописувач журналу «Листи до Приятелів». Його публікації були джерелом поглиблення педагогічних поглядів, порадинок кожному творчому педагогу у виховній діяльності. Дискусії на сторінках часопису як важливий засіб комунікації, роздуми над життєвими проблемами завжди спонукали молодих людей до вивчення історії України, виховували любов і повагу до рідної землі, споконвічних традицій предків.

З'ясовано, що публіцистична діяльність М. Шлемкевича ґрунтувалася на прогресивних уявленнях про становлення особистості. Велику увагу вчений приділяв творам Т. Шевченка, якого вважав не лише поетом, а й «трагічним лицарем правди». У праці «Верхи життя і творчости» ґрунтовно відобразив духовний стан тогочасного суспільства. У «Листах до Приятелів» моральним завданням і обов'язком уважав побудову нового світу (передмова «Мрія про новий світ», стаття «Велика реабілітація» тощо), формування критичної думки (передмова до журналу «Кадило, ексцеленціє!»), подолання нехтування державними символами заради партійних інтересів (передмова «Патріотизм і патріотизм»).

У просвітницькій діяльності М. Шлемкевича пріоритетним було забезпечення умов для гартування волі, витривалості, бажання бути потрібним своїй державі (статті «Війна духів», «Від ідеї до дії», «Слово» і нові слова», «Ревізія в ширості і ясності» та ін.). Ним обґрунтовано доцільність формування у молоді таких цінностей, як любов, милосердя, гуманізм, жертвність, толерантність, доброта, чесність, щирість, українська ідея, патріотизм, дотримання народних звичаїв, історична пам'ять, національна свідомість, національна гідність, самопожертва в боротьбі за свободу нації, демократизм, свобода, пошана до праці, самовідповідальність, витривалість, воля, мужність, працьовитість, самокритичність, цілеспрямованість та ін.

Акцентовано, що М. Шлемкевич детально описав стан української культури в діаспорі, вважаючи, що культура кожної нації перебуває у процесі еволюції та постійних змін («Українська культура в діаспорі»). Був переконаним, що програма українознавчого виховання еміграційної молоді має стати засобом протидії асиміляції. При аналізі української культури (літератури, мистецтва, музики) закликав не перебільшувати значення народної культури, фольклору та етнографії, акцентуючи на цінностях вітчизняної класичної культури (опери, малярства, скульптури, архітектури та ін.).

У своїх працях М. Шлемкевич глибоко схарактеризував становище людини в особистісній та соціальній площинах, її буття крізь призму приналежності до соціуму (у т.ч. в еміграції), спільні й відмінні риси в організації життя кожного виду спільноти. Дослідник відзначав вагому роль релігійних інституцій в еміграції щодо формування національної свідомості українців («Церковні справи», «Один шлях, чи чотири (на церковні теми)» та ін.). Свободу трактував як найважливішу умову повноцінного функціонування суспільства й особистості, а наріжною якістю будь-якої нації вважав ідею справедливості, без якої людська спільнота, що формує націю, перетвориться на «спільноту мрійників».

У другому розділі – **«Освітньо-виховний потенціал творчої спадщини Миколи Шлемкевича»** – розкрито педагогічну антропологію М. Шлемкевича, виховний ідеал, етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру української дитини, практичні аспекти розвитку духовної сфери українців, визначено можливості творчого використання доробку вченого для становлення і розвитку сучасної української освіти.

Констатовано, що у науковій спадщині М. Шлемкевича центральною є концепція людини. Розкриваючи тенденцію визначення вироблених упродовж усієї історії існування українців народних уявлень про мету виховання підростаючого покоління, він головним орієнтиром уважав оволодіння народною культурою і народно-педагогічним досвідом, і на цій основі – всією національною та загальнолюдською культурою (Рис. 1).

Розкрито зв'язок кардинальних змін у суспільстві з духовно-моральними переорієнтаціями у системі цінностей, переходом до інших ідеалів у вихованні особистості. Трансформація системи цінностей, на його думку, є важливим

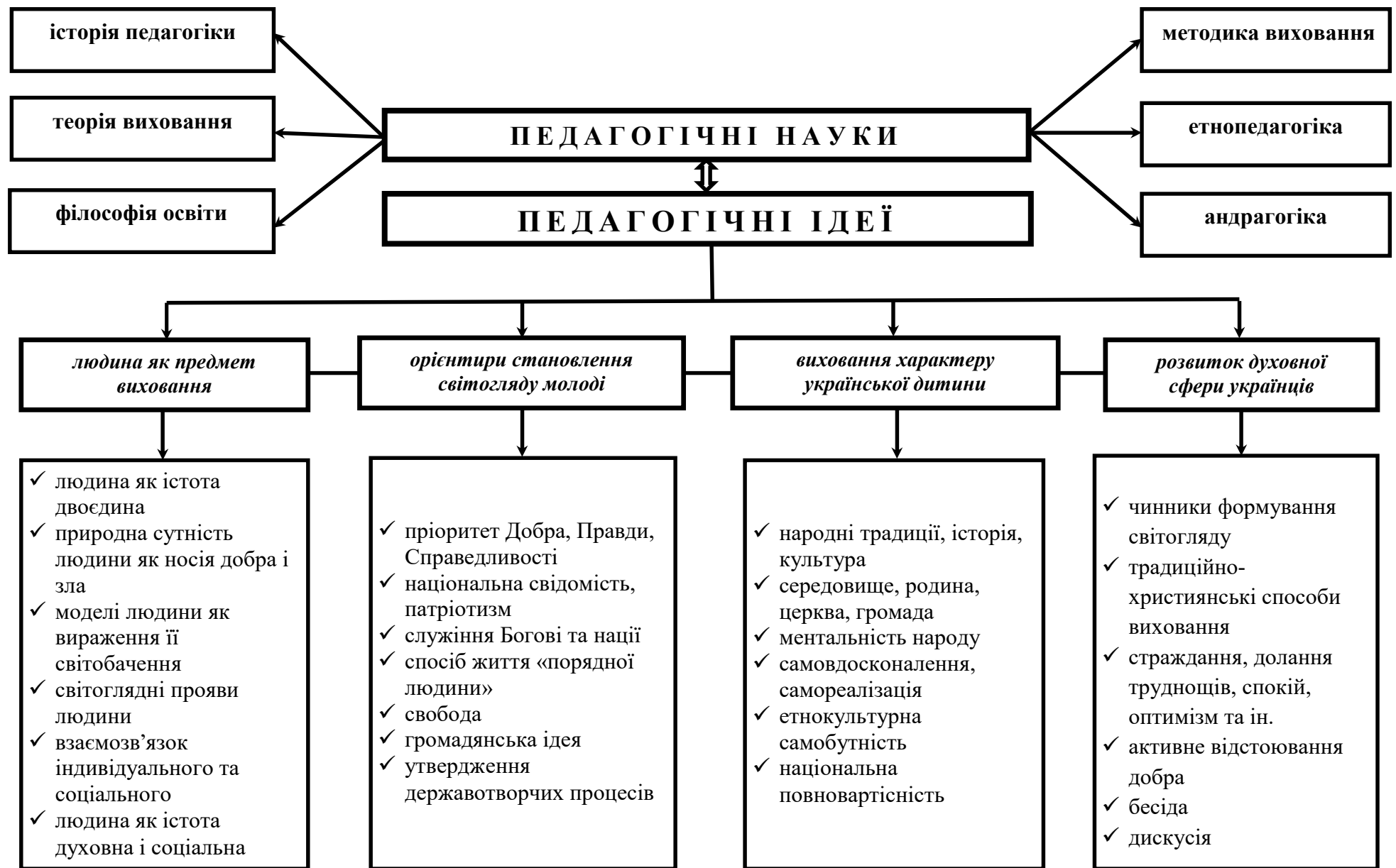


Рис. 1 Внесок Миколи Шлемкевича в розвиток педагогічної науки

питанням аналізу всіх підходів у системі виховання (що передбачають не лише дотримання вимог гуманізму, а й забезпечення демократизації, орієнтації на національні цінності), закладає основи релігійного виховання, яке допомагає молодим людям орієнтуватися на ідеали добра як найвищі цінності, становлення християнського світогляду (а не виявлення конфесійних особливостей).

У методологічних обґрунтуваннях М. Шлемкевича щодо становлення світогляду підростаючого покоління виявлено потребу зміни наявної освітньої парадигми (у системі «людина – людина») та реформування всієї системи становлення особистості, результатом якого стає розвиток здатності виявляти людську сутність, прагнення до постійного самовдосконалення і саморозвитку.

Зазначено, що світоглядний вияв душі українця М. Шлемкевич показав через компоненти моделі української людини («старосвітський поміщик», «гоголівська людина», «сковородянська людина», «шевченківська людина», «сильна людина», «нова людина»), які цілісно демонструють етапи її розвитку в історико-культурному контексті. Розглядаючи впорядкованість життя людини як ідеал, учений пропонує таку умовну градацію: «порядна людина», «ідейна людина», «людина-герой» і «людина-революціонер», в яких прослідковується феномен людини як соціальної істоти, що живе у конкретному національному середовищі та належить до певної спільноти. М. Шлемкевич наголошує, що неодмінним у виховному ідеалі є втілення національних прагнень, інтересів, ментальності народу, а ціннісні орієнтації виступають показником міри соціалізації людини. Саме спосіб життя «порядної людини», її моральні цінності стримують людей елітарного типу в бажанні вийти за межі ідеї суспільного обов'язку чи обов'язку перед законами родинного життя. Водночас духовний прояв людини розкрито через такі іпостасі душі, як здатність людини обдумувати життя («логос»), впорядковувати його («етос»), розрізняти у ньому красиве і потворне («ерос»). На основі концепції людини М. Шлемкевича і визначених ним методологічних засад становлення її світогляду, розкрито стратегічні орієнтири та цінності морального й національного життя української молоді, їх ієрархію, а також виявлено орієнтири у ставленні до людини, її природи, осмислено особливості гармонійного співіснування зі світом, співжиття з іншими людьми та Богом.

У працях ученого розкрито значення віри як структурного компонента світогляду та базису активної життєдіяльності людини, її роль у забезпеченні розвитку духовних сил, формуванні свідомості української молоді, розглянуто чинники успішного виховання молодих українців, запропоновано механізми формування їхнього світогляду та самосвідомості.

З'ясовано, що у творчій спадщині М. Шлемкевича знайшли відображення етнопедагогічні засади виховання людини, які потребують аналізу внутрішнього духовного світу, світоглядних впливів діяльності кожного представника нації, що, своєю чергою, характеризується прилученням до виховних традицій і звичаїв українців, узвичаєним життям в українській родині, яка завжди намагалася дотримуватися заповітів предків, була своєрідним оберегом виховної традиційної спадщини. Учений переконував: якщо українська виховна традиція спонукала до виявлення духовності та гуманності людини, то досягти високого рівня

вдосконалення її моральності можливо через формування християнського світогляду.

Обґрунтовано, що дослідження М. Шлемкевичем етнопсихології українського народу сприяло виявленню неповторного, притаманного українцям національного характеру, який відображає ставлення людей до дійсності, навколишнього світу та характеризує культуру народу, його мову, літературу, мистецтво тощо. Цей характер втілюється в особливому способі мислення, поведінки, відчуттів українців, їх емоційних реакціях на вчинки – у вірі в Бога, надії на його допомогу, патріотизмі, емоційності, пісенності, культі жінки і родини, любові до праці, свободолюбності, гостинності тощо. На характер українців впливали історичні події, а зміни в їхній вдачі відбулися під впливом вагомих життєвих трансформацій.

Визначено практичні аспекти розвитку духовної сфери українців у творчості М. Шлемкевича, які передбачали пошук способів досягнення щастя, гармонії у житті суспільства та кожного окремого українця, повернення до духовних витоків. Опора на віру в підходах до виховання, на думку вченого, передбачає уявлення про важкий шлях через сумніви, пошуки, боротьбу в душі та випробування до стійких переконань, непохитних ідеалів, стійкого світогляду і духовного зростання.

Констатовано, що М. Шлемкевич природними способами розвитку духовних сил людини вважав покаяння, а також страждання, прощення, долання перешкод, спокій, оптимізм, віру в ідеали тощо. Ідеї пошуку шляху до правди, способів досягнення цілей (передовсім власними силами і жертвовною працею), не посягаючи на спокій та права інших людей, не завдаючи їм болю і страждань й унеможлививши примирення із обманом, аморальністю, несправедливістю, можуть бути реалізовані у процесі бесід, дискусій.

Розкрито пріоритетні напрями впровадження світоглядних ідей та творчого доробку М. Шлемкевича в сучасну освітню практику: 1) розвиток та вдосконалення поглядів на людину як предмет виховання; 2) окреслення чітких орієнтирів формування свідомості молодих людей щодо самореалізації в житті; 3) розширення методичного впливу та вдосконалення шляхів становлення духовності молоді; 4) популяризація виховного потенціалу творчої спадщини науковця серед українських учителів, виховників; 5) створення національного культурно-просвітницького середовища, яке передовсім враховує такі його складники, як менталітет, мова, особливості національного типу спілкування, національна символіка, національні звичаї, обряди, традиції, релігія, історія, національна література, мистецтво, побут, етикет тощо.

Водночас окремі твори вченого можуть бути використані і в позашкільній діяльності як важливий чинник формування загальнолюдських ідеалів і національної самосвідомості. Педагогічна антропологія М. Шлемкевича уможливлює добір ціннісних орієнтацій, стратегічних орієнтирів в освіті, а також дає змогу засвоїти педагогічну сутність ставлення до людини як особистості. Підготовлений нами посібник для вчителів і виховників «Микола Шлемкевич про етнопедагогічні засади формування особистості», зміст якого побудований на концепції людини, сприятиме організації процесу виховання сучасних дітей.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів історико-педагогічного дослідження дали підстави розглядати педагогічні ідеї та культурно-просвітницьку діяльність М. Шлемкевича як органічну складову історії української освіти та педагогіки, сформулювати висновки й окреслити перспективи подальшого дослідження означеної проблеми.

1. Історіографічний огляд проблеми засвідчує, що до цього часу не проводилося цілісного й усебічного аналізу педагогічних ідей та культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича, не досліджувався його внесок у розвиток історії педагогіки, теорії і методики виховання. На основі опрацювання широкої джерельної бази та використання теоретико-методологічних підходів (біографічний, феноменологічний, герменевтичний, синергетичний, парадигмальний) до вивчення персоналій як одного з найважливіших напрямів історико-педагогічного дослідження доведено, що творча спадщина М. Шлемкевича є цінним джерелом для сучасної педагогічної теорії та практики і є всі підстави вважати її аналіз актуальною історико-педагогічною проблемою.

2. З'ясовано, що формування світогляду М. Шлемкевича та становлення його як науковця і громадсько-просвітницького діяча проходило під впливом суспільно-політичних, культурно-освітніх і соціально-економічних процесів у тогочасній Галичині й українській діаспорі, які сприяли утвердженню у його свідомості чіткого розуміння необхідності систематичної, послідовної, повсякденної боротьби за утвердження української національної ідеї. Виокремлено чинники формування науково-педагогічного світогляду М. Шлемкевича: родинне середовище, соціокультурні умови (свобода вибору, релігія, віра, праця над собою, збереження традицій), соціальне оточення (модернізація суспільства; особливості національного типу мислення, спілкування, поведінки; національний рух у Галичині та Наддніпрянській Україні й активна громадсько-просвітницька діяльність освітніх діячів; національна історія, мистецтво, література, народні звичаї, обряди і традиції). Це дало змогу ґрунтовніше розкрити педагогічні ідеї та культурно-просвітницьку діяльність ученого, які об'єднує спільна ознака – жертвне служіння українському народові шляхом організації неперервної просвіти і виховання підростаючого покоління.

Аналіз змісту культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича дає підстави стверджувати, що він належить до плеяди визначних українських громадських діячів, науковців, сподвижників національної філософської думки. Обґрунтовано вагомий внесок М. Шлемкевича в національне відродження, збагачення процесів формування особистості людини як свідомого представника національної культури і патріота України, збереження та розвитку етнокультурної самобутності українців, світоглядної підготовки молоді до життєдіяльності.

В основу культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича (літературно-публіцистичної, редакторської, видавничої, громадської) покладено ідеї духовного стану суспільства, характеристика спільноти як важливого осередку становлення світогляду особистості, висвітлення потенціалу культури і становища церкви в еміграції, заклик до свободи як головної умови повноцінного функціонування

справедливого суспільства тощо. Культурно-просвітницька діяльність ученого відображала виховні можливості української народної культури.

На основі критеріальних характеристик науково обґрунтовано етапи розвитку педагогічних ідей М. Шлемкевича: перший (1919–1929) – етап теоретичного обґрунтування педагогічної антропології; другий (1929–1945) – етап узагальнення проблеми українського виховного ідеалу; третій (1945–1966) – етап трансформації змістового наповнення виховання характеру української дитини та етнокультурної самобутності українців.

3. Розкрито педагогічні ідеї творчої спадщини М. Шлемкевича: людина як предмет виховання, орієнтири становлення світогляду молоді, етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру української дитини, практичні аспекти розвитку духовної сфери українців. Учений, опираючись на власні переконання і досвід попередників, зокрема І. Канта, Л. Фойєрбаха, К. Ушинського, обґрунтував важливість педагогічної антропології для формування й удосконалення людей за допомогою засобів виховного впливу. Передумови виховання вбачав у самій моралі, оскільки моральний закон дається людині у вигляді апіорного принципу практичного розуму, реалізація якого залежить від неї самої. Зміст педагогічної антропології, на думку М. Шлемкевича, зумовлений потребою у створенні цілісного й різнобічного погляду на процес і результат виховання людини. Констатовано, що він трактував людину як предмет виховання, істоту двоєдину, що має тіло і душу. Ці вихідні положення називав важливими для осмислення процесу її становлення, формування світогляду, співжиття та побудови стосунків з іншими людьми і Богом. Концепцію людини подав у тісному зв'язку з християнською антропологією, яка репрезентує погляд на людину як на творіння Боже, оскільки саме у межах християнської філософії можливе найповніше осягнення її сутності. У душі людини є добро, правда, шляхетні наміри, здатності, нахили та їх антиподи, однак за християнськими уявленнями вона стає щоразу кращою, вдосконалюється, відповідає за вибір власного життєвого шляху і водночас активною та наполегливою у досягненні своїх цілей. Ядром виховання науковець, педагог і громадський діяч вважав людину, пов'язану різноманітними відносинами з навколишнім світом.

Розкрито головні концепти виховного ідеалу: ціннісні орієнтири (Бог, нація, родина, соціальне середовище, мова, культура, історія, традиції), християнські чесноти (любов, доброта, віра, надія, чесність, працьовитість, милосердя, великодушність), національні прагнення, інтереси, ментальність народу, психологічні властивості (емоційність, вразливість, лагідність, спокій), суспільні якості.

4. Доведено, що повернення до духовних коренів народу, які ґрунтуються на засадах народності та гуманізму, дало підстави М. Шлемкевичу аргументувати основну ідею побудови піраміди моральних цінностей та забезпечення їхньої гармонійності – це «порядна людина» з розвиненими моральними чеснотами та дотриманням законів честі, доброти і милосердя. На його думку, саме на сукупності «порядних людей» (філістерів) тримаються й розвиваються суспільства. Аналізуючи діяльність різних соціальних спільнот (родини, нації,

громади, школи, церкви, громадських спілок, молодіжних об'єднань), учений обґрунтував їх визначальну роль у формуванні національної самосвідомості української молоді. При створенні національного культурно-просвітницького середовища рекомендував урахувати передовсім такі його складники, як менталітет, мову, особливості національного типу спілкування, національну символіку, народні звичаї, обряди і традиції, релігію, історію, літературу та фольклор, національне мистецтво, побут, етикет. Переконавав, що формування і розвиток особистості здійснюється через різні види діяльності засобами національної культури.

З'ясовано, що М. Шлемкевич особливу увагу приділяв вихованню характеру української дитини, вважаючи його продуктом культури народу, його літератури, мови, фольклору, архітектури (народ є одночасно й носієм тієї культури); доводив, що існує специфічний спосіб мислення, відчуттів, поведінки, що відрізняють членів одного суспільства від членів іншого. Стверджував, що спільні для нації риси поведінки, реакцій передаються дітям передовсім у родинному оточенні, а українська духовність бере початок саме в родині. Важливими вбачав ціннісні орієнтації, на яких ґрунтується життєдіяльність родини, адже завдяки традиціям української родини зберігається національний дух народу, утверджується повага до матері, предків, рідної мови, культури. Українська мати в становленні та розвитку особистості дитини відіграє значно більшу роль, ніж в інших народів.

Практичні аспекти розвитку духовної сфери української молоді М. Шлемкевич розглядав у зв'язку з ідеєю боротьби за волю України. З-поміж них – пошук способів досягти правди, щастя, гармонії в житті суспільства та кожного українця, повернути їх до духовності, відбудувати довіру один до одного, захищати свої переконання, унеможливлювати примирення з аморальністю, несправедливістю, егоїзмом тощо. Найголовнішими умовами самовизначення людини у способах дії та становлення світогляду вчений визнавав свободу вибору, віру та щоденну, копітку працю над собою. Опора на віру в підходах до виховання, на його думку, передбачає уявлення про важкий шлях через сумніви, пошуки, боротьбу в душі, страждання, прощення, долання перешкод, випробовування себе у вірі до стійких переконань, непохитних ідеалів, міцного світогляду, спокою (на противагу непевності й тривогам), духовного зростання. Розкриваючи практичні способи розвитку духовності для пошуку правди й справедливості в житті, М. Шлемкевич рекомендував проведення бесід, дискусій. Важливого значення надавав ознайомленню з творами українських письменників і поетів, передовсім задля утвердження в свідомості молоді національної ідеї.

5. Установлено, що педагогічні ідеї М. Шлемкевича співзвучні з концептуальними засадами сучасного національного виховання молоді. Пріоритетними напрямками впровадження його педагогічних ідей та творчого доробку в сучасну освітню практику можна вважати такі: розвиток та вдосконалення поглядів на людину як предмет виховання; визначення чітких орієнтирів формування свідомості молоді з пріоритетом духовних цінностей, стимулювання її моральної самосвідомості й самореалізації в житті; розширення арсеналу методів розвитку духовної сфери українців й удосконалення шляхів

становлення їх духовності; врахування етнопедагогічних засад й етнопсихологічних особливостей у формуванні характеру української дитини; використання виховного потенціалу родини – громади – церкви – спільноти, їх соціальної взаємодії у формуванні цінностей, норм і правил життєдіяльності, поступовий перехід від територіальної спільноти до спільноти релігійної, культурної, національної. Доведено, що в умовах трансформаційних процесів системи вітчизняної освіти педагогічні ідеї, творча спадщина та приклад культурно-просвітницької діяльності М. Шлемкевича є актуальними, а їх застосування – доцільним в освітніх інституціях.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вважаємо ґрунтовне вивчення виховного потенціалу художніх творів М. Шлемкевича, внеску у розвиток видавничої діяльності, висвітлення педагогічних ідей його соратників і послідовників. Результати дослідження є підставою для включення імені Миколи Шлемкевича до хрестоматій, енциклопедій і підручників з історії педагогіки.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Яців О. Філософсько-рефлексійне трактування людини в спадщині Миколи Шлемкевича. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2008. № 11 (46). С. 141–143.
2. Яців О. Духовно-моральні орієнтири становлення світогляду українців у спадщині Миколи Шлемкевича. *Педагогічні науки*. Херсон, 2018. № 84. Т. 1. С. 29–33.
3. Яців О. Віра як основа розвитку духовних сил людини у спадщині Миколи Шлемкевича. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2018. Вип. 64. С. 217–221.
4. Яців О. Методологічні засади становлення світогляду у спадщині Миколи Шлемкевича та їх використання в сучасній системі виховання. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч. 1. С. 211–216.
5. Яців О. Спільнота як чинник формування свідомості української молоді людини у спадщині Миколи Шлемкевича. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Чернігів, 2018. Вип. 155. С. 317–320.
6. Яців О. Микола Шлемкевич про методичні аспекти розвитку духовної сфери українців. *Хуманитарни балкански изследвания*. Болгарія, 2017. № 1. С. 27–29.
7. Яців О. Значення родини у розвитку духовності людини у творчій спадщині М. Шлемкевича. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration*: Proceedings of articles the II international scientific conference (Leipzig, 26 October 2018). Leipzig, 2018. P. 42–45.

8. Яців О. Трагування сутності людини у творчій спадщині Миколи Шлемкевича та його значення для сьогодення. *Advances of science : Proceedings of articles the international scientific conference, Karlovy Vary – Kyiv, 28 September 2018. Karlovy Vary : Skleněný Můstek – Kyiv : MCNIP, 2018. S. 275–284.*

9. Яців О. Микола Шлемкевич про етнопедагогічні засади формування особистості : посіб. для вчителів. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. 66 с.

Праці апробаційного характеру

10. Яців О. Джерела формування світогляду Миколи Шлемкевича. *Ставропільські філософські студії*. Львів, 2008. Вип. 2. С. 196–206.

11. Яців О. До проблеми людини в спадщині Миколи Шлемкевича. *Молодіжна політика: проблеми і перспективи* : зб. матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (Дрогобич, 18–19 квітня 2008 р.). Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. С. 262–264.

12. Гринечко О. Концепція соціальних уявлень М. Шлемкевича: спільнотний аспект. *Модернізація педагогічної освіти як основа інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя початкових класів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю педагогічного факультету (29–31 жовтня 2009 р.). Дрогобич : Посвіт, 2009. С. 42–47.

13. Гринечко О. Спільнота у контексті філософсько-публіцистичної спадщини Миколи Шлемкевича. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2009. № 19. С. 99–104.

14. Гринечко О. Феномен національного у спадщині Миколи Шлемкевича. *Український вимір* : міжнар. збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. Чернігів, 2009. Ч. 8. Т. II. С. 17–18.

15. Гринечко О. Феноменологія «національного» у спадщині Миколи Шлемкевича. *Український вимір* : міжнар. збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. Чернігів, 2010. Ч. 9. С. 6–7.

16. Гринечко О. Категорія віри в філософській спадщині Миколи Шлемкевича. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2011. Вип. 46. № 4. С. 463–469.

17. Гринечко О. Концепція людини у філософській спадщині Миколи Шлемкевича. *Грані* : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпропетровськ, 2011. № 4 (78). С. 73–77.

18. Яців О. Самореалізація людини як важливий результат її соціального розвитку. *Сучасний рух науки* : тези доп. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 1–2 жовтня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 728–732.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Яців О. До проблеми гуманізації освіти сучасного суспільства. *Етнос. Культура. Нація* : зб. наук. праць за матеріалами V всеукр. наук.-практ. конф. (Дрогобич, 9–10 листопада 2006 р.). Дрогобич : Вимір, 2006. С. 436–448.

20. Яців О. Культура спілкування вчителя – невід’ємний компонент його педагогічної майстерності. *Педагогічна майстерність – важливе джерело підвищення якості освіти в умовах входження України в європейський освітній простір* : наукові записки. Дрогобич, 2006. С. 75–77.

21. Яців О. Ідея розвитку особистості у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. *Педагогіка Василя Сухомлинського: від традицій до інновацій* : зб. наук. праць / за ред. М. Чепіль. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. С. 274–279.

АНОТАЦІЇ

Яців О.І. Педагогічні ідеї та культурно-просвітницька діяльність Миколи Шлемкевича (1894–1966 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2019.

У дисертації систематизовано педагогічні ідеї М. Шлемкевича (людина як предмет виховання, орієнтири становлення світогляду молодшої людини, етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру української дитини, практичні аспекти розвитку духовної сфери українців та ін.) у галузі історії педагогіки, теорії та методики виховання; на основі науково обґрунтованих критеріїв (активна громадянська позиція, еволюція ідей щодо важливості педагогічної антропології, шляхів формування світоглядних орієнтирів людини) *виокремлено* три етапи розвитку його педагогічних ідей; *висвітлено* пріоритети культурно-просвітницької діяльності (ідеал виховання, національна свідомість, патріотизм, родина, етнокультурна самобутність українців в умовах діаспори) та їх роль у формуванні національної свідомості українців; *окреслено* актуальність і перспективи творчого використання педагогічних ідей та творчої спадщини М. Шлемкевича для сучасного освітнього простору України.

Матеріали, основні результати та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані під час викладання історії педагогіки, при підготовці навчально-методичної літератури.

Ключові слова: Микола Шлемкевич, педагогічні ідеї, культурно-просвітницька діяльність, педагогічна антропологія, виховний ідеал, виховання характеру, національна свідомість, духовна сфера особистості.

Яцив О.И. Педагогические идеи и культурно-просветительская деятельность Николая Шлемкевича (1894–1966 гг.). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко, Дрогобыч, 2019.

В диссертации систематизированы педагогические идеи Н. Шлемкевича (человек как предмет воспитания, ориентиры становления мировоззрения молодого человека, этнопедагогические и этнопсихологические основы воспитания характера украинского ребенка, методические аспекты развития духовной сферы украинцев) в области истории педагогики, теории и методики воспитания, философии образования; на основе научнообоснованных критериев (активная гражданская позиция, эволюции идей о важности педагогической антропологии, путей формирования мировоззренческих ориентиров человека, подготовки украинцев к жизнедеятельности) выделены три этапа развития его педагогических идей; освещены главные приоритеты культурно-просветительской деятельности (идеал воспитания, национальное сознание, патриотизм, семья, этнокультурная самобытность украинцев в условиях диаспоры) и их роль в формировании национального сознания украинцев; обозначены актуальность и перспективы творческого использования педагогических идей и творческого наследия Н. Шлемкевича для современного образовательного пространства Украины.

Материалы, основные результаты и выводы диссертационного исследования могут быть использованы при преподавании истории педагогики, подготовке учебно-методической литературы.

Ключевые слова: Николай Шлемкевич, педагогические идеи, культурно-просветительская деятельность, педагогическая антропология, воспитательный идеал, воспитание характера, национальное сознание, духовная сфера личности.

Yatsiv O.I. Pedagogical ideas, cultural and educational activity of Mykola Shlemkevych (1894–1966). – The qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences for the speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, 2019.

The dissertation, for the first time, systematizes pedagogical ideas of M. Shlemkevych (a person as a subject of education, guidelines for the formation of a young person's worldview, ethnopedagogical and ethnopsychological principles of the Ukrainian child's character upbringing, methodological aspects of the development of spiritual sphere in Ukrainians) in the history of pedagogy, theory and methodology of upbringing, philosophy of education. On the basis of scientifically substantiated criteria (active civic position, evolution of the ideas about the importance of pedagogical anthropology, ways of forming ideological orientations), there have been *distinguished* three stages in the development of his pedagogical ideas: *the first* (1921–1929) – the stage of theoretical substantiation of pedagogical anthropology; *the second* (1930–1948) – the stage of generalization of the issue concerning the Ukrainian educational ideal; *the third* (1949–1966) – the stage of content transformation in upbringing character of the Ukrainian child and ethno-cultural identity of Ukrainians. There have been *determined* socio-cultural factors of the worldview formation in M. Shlemkevych as a pedagogical personality on the background of the social and political life of Galicia and the Ukrainian diaspora (freedom of choice, religion, faith, work on oneself, preservation of traditions).

There have been *highlighted* main priorities of the cultural and educational activity of M. Shlemkevych (the ideal of education, national consciousness, patriotism, the family, ethnocultural identity of Ukrainians in the conditions of the diaspora) and their role in forming the national consciousness of Ukrainians. The main concepts of the educational ideal are highlighted: values orientations (God, nation, family, social environment, language, culture, history, traditions), Christian virtues (love, kindness, faith, hope, honesty, hard work, mercy, generosity), national aspirations, interests, mentality of the people, psychological properties (emotionality, vulnerability, gentleness, calmness), social qualities.

It was found out that M. Shlemkevych paid special attention to character upbringing in the Ukrainian child. National character is a product of the people's culture, their literature, language, folklore, architecture (the people are simultaneously the bearers of that culture), there is a specific way of thinking, feelings, behaviour, which differ members of one society from members of another. He argued that common features of the nation's behaviour, reactions are transmitted to children in the family environment; Ukrainian spirituality originates in the family.

There have been *found out* methodical aspects of the spiritual sphere development in the Ukrainians, ways and means of worldview formation in a young person (orientation to humanization of human consciousness, development of ethnocultural identity, work, depth of faith in ideals, one's own experience of values orientations formation and taking into account needs of practices, moral relations, high-spiritual atmosphere of life etc.).

There have been *outlined* urgency and perspectives of the creative use of M. Shlemkevych's pedagogical ideas for modern educational space of Ukraine. It is proved that in the conditions of introducing changes in the Ukrainian system of education, it is reasonable to use pedagogical ideas, cultural and educational heritage of M. Shlemkevych in various educational institutions.

Pedagogical theory is supplemented by the definition of «life orientation of the worldview», «worldview preparation for life» and ideas about the evolution of a person's worldview throughout life. There have been further developed the issues concerning structuring of historical and pedagogical research, actualization of the pedagogical ideas in the creative heritage of M. Shlemkevych and their significance for modern history of pedagogy and theory of upbringing.

Little-known sources have been introduced into scientific circulation, in particular, articles and letters by M. Shlemkevych, which makes it possible to expand historical and pedagogical research on the biographical data and the creative heritage of M. Shlemkevych. The handbook «Mykola Shlemkevych about ethnopedagogical principles of personality formation» has been prepared and tested.

Keywords: Mykola Shlemkevych, pedagogical ideas, cultural and educational activity, pedagogical anthropology, educational ideal, character upbringing, national consciousness, spiritual sphere of personality.

Підписано до друку 15.04.2019 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Вид. арк. 0,9. Зам. 35. Тираж 100. Друк на ризографі.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
82100 Дрогобич, вул. І. Франка, 24.